

Μπαρούχ Σπινόζα

Ένα συναρπαστικό ταξίδι περίμενε στην πολυσύχναστη αίθουσα διδασκαλίας, όπου τα πρόθυμα μυαλά αναζητούσαν πληροφορίες. Οι μαθητές ξεκίνησαν ένα συναρπαστικό ταξίδι γνωστό ως "Ταξίδι στο Χρόνο στην Τάξη", αφού εμπνεύστηκαν από τη γοητεία της ιστορίας. Μια μυστηριώδης πόρτα που ενδεχομένως να τους μεταφέρει σε παλαιότερες εποχές ήταν κρυμμένη πίσω από τους τοίχους του κατά τα άλλα συνηθισμένου σχολείου τους. Ο Ολλανδοεβραίος φιλόσοφος Μπαρούχ Σπινόζα βρίσκεται εκεί για να συζητήσει με τους μαθητές και να απαντήσει στις ερωτήσεις τους σχετικά με τη φιλοσοφία. Τέσσερις μαθητές, η καθηγήτριά τους η κυρία Τέιλορ και ο φιλόσοφος παίρνουν μέρος στη συζήτηση. Οι μαθητές είναι σε ομάδες των δύο ατόμων και έχουν μπροστά τους διάφορα φιλοσοφικά έργα του Σπινόζα.

Δασκάλα: Παρακαλώ καθίστε σε ομάδες των δύο ατόμων. Είμαστε ενθουσιασμένοι που έχουμε σήμερα μαζί μας έναν σπουδαίο φιλόσοφο, έναν από τους πρωταρχικούς στοχαστές του Διαφωτισμού, της σύγχρονης βιβλικής κριτικής και του ορθολογισμού του 17^{ου} αιώνα.

Οι μαθητές κοιτούσαν τον άγνωστο με περιέργεια και μεγάλες προσδοκίες.

Δασκάλα: Καλεσμένος μας είναι ο κ. Μπαρούχ Σπινόζα, ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους και φυσικά ο πιο ριζοσπαστικός της πρώιμης σύγχρονης περιόδου. Είναι εδώ για να απαντήσει σε οποιαδήποτε απορία σας μέσα από τη συζήτηση που θα έχετε μαζί του. Μη διστάσετε να τον ρωτήσετε ό,τι θέλετε. Η συζήτηση θα είναι ανοιχτή.

Σπινόζα: Καλημέρα παιδιά. Σας ευχαριστώ για την πρόσκληση. Χαίρομαι που βρίσκομαι εδώ μαζί σας σήμερα και είμαι βέβαιος ότι θα έχουμε μια πολύ παραγωγική συζήτηση.

Οι μαθητές κρέμονταν από τα χείλη του Φιλοσόφου όσο εκείνος μιλούσε.

Σπινόζα: Λοιπόν, είμαι έτοιμος για τις ερωτήσεις σας.

Και τα τέσσερα χέρια υψώθηκαν αμέσως.

Σπινόζα: Πω πω, έχουμε πολλές ερωτήσεις εδώ.

1ος Μαθητής: Θα μπορούσατε να μας πείτε μερικά πράγματα για τον εαυτό σας;

Σπινόζα: Λοιπόν, όπως ήδη γνωρίζετε, είμαι ο Μπαρούχ Σπινόζα και είμαι επίσης γνωστός ως Μπέντο ή Μπενεντίκτους ντε Σπινόζα. Όπως σας έχει ήδη πει η δασκάλα σας, είμαι ένας Ολλανδοεβραίος φιλόσοφος που γεννήθηκα στο Άμστερνταμ στις 24 Νοεμβρίου 1632 από οικογένεια πλούσιων Πορτογαλοεβραίων εμπόρων. Μετά τον θάνατο του πατέρα μου το 1654, ανέλαβα μαζί με τον αδελφό μου τις ευθύνες της οικογενειακής μας επιχείρησης.

2ος Μαθητής: Εξακολουθήσατε να αναλαμβάνετε τα καθήκοντα της οικογενειακής επιχείρησης;

Σπινόζα: Όχι, δεν το έκανα. Θέλεις να μάθεις γιατί; Γιατί στην πραγματικότητα, δεν μπορούσα. Εγκατέλειπα την οικογενειακή επιχείρηση για να μάθω να κατασκευάζω φακούς και στη συνέχεια να γίνω τεχνίτης με εξειδίκευση στην οπτική, ενώ ταυτόχρονα εμβάθυνα σε φιλοσοφικές σπουδές.

3ος Μαθητής: Και...; Τι έγινε μετά;

Σπινόζα: Λοιπόν, το 1656 αφορίστηκα από την Πορτογαλικοεβραϊκή κοινότητα του Άμστερνταμ, αφού μου εκδόθηκε ένα χερέμ (herem) - Ξέρετε τι είναι το χερέμ (δηλ. εξοστρακισμός); Είναι η υψηλότερη μορφή αποδοκιμασίας στην εβραϊκή κοινότητα που

συνεπάγεται τον πλήρη αποκλεισμό ενός ατόμου από την εβραϊκή κοινότητα. Κατηγορήθηκα για «τερατώδεις πράξεις» και «αποτρόπαιες αιρέσεις».

Εικόνα 19. Excommunicated Spinoza, painting by Samuel Hirszenberg, 1907, Πηγή: Wikimedia Commons

4^{ος} Μαθητής: Αλλά διαπράξατε όντως κάποια από αυτές τις πράξεις;

Σπινόζα: Σ' ευχαριστώ που μου κάνεις αυτή την ερώτηση. Θα έλεγα όχι, δεν το έκανα. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι διέπραξα κάποια από αυτές τις πράξεις για τις οποίες κατηγορήθηκα, ή ακόμη και τι ακριβώς αποτελούσαν αυτοί οι ισχυρισμοί, αλλά, όπως μπορείτε να μαντέψετε, η πηγή αυτών των κατηγοριών προέρχεται από τις φιλοσοφικές μου απόψεις σχετικά με τον Θεό, τη θρησκεία, τις ιουδαιοχριστιανικές αξίες και την ψυχή, οι οποίες απέκλιναν από τις αποδεκτές απόψεις της κοινότητας του Ταλμούδ Τορά (Εβραϊκή Γραφή, Εβραϊκό Θρησκευτικό Σχολείο) εκείνη την εποχή.

1^{ος} Μαθητής: Λοιπόν, τι συνέβη μετά την απομάκρυνσή σας;

Σπινόζα: Λοιπόν, αγαπητοί μου μαθητές, αφού αφορίστηκα, άλλαξα το μικρό μου όνομα από το εβραϊκό «Μπαρούχ» στο λατινικό «Βενέδικτος» που και τα δύο σημαίνουν «ευλογημένος». Στη συνέχεια, το 1661, μετακόμισα από το Άμστερνταμ στο προάστιο του Ράιμσμπουργκ της Ολλανδίας, μετά την απόπειρα δολοφονίας μου με μαχαίρι κατά την έξοδό μου από ένα θέατρο.

2^{ος} Μαθητής: Η δασκάλα μας μας είπε ότι σας αποκαλούσαν «άθεο». Ποιο ήταν το αποτέλεσμα του χαρακτηρισμού σας ως «άθεος»;

Σπινόζα: Χαρακτηρίστηκα ως «άθεος» από ορισμένους συγγραφείς, ενώ για κάποιους άλλους επιδίωξα να αντικαταστήσω τον Θεό ή τη Φύση. Στην πραγματικότητα και ως σφοδρός επικριτής της λαϊκής θρησκείας, προσπάθησα να αποσυνδέσω τον Θεό από τις δεισιδαιμονίες και την ερμηνεία της Γραφής από την υπερφυσική αποκάλυψη.

3^{ος} Μαθητής: Και τι είναι αυτό που τους έκανε να σας αποδώσουν αυτό τον τίτλο;

Σπινόζα: Μου δόθηκε αυτός ο «τίτλος» αφού είχα επικρίνει τις λαϊκές θρησκείες ως «σοβαρό κίνδυνο για την ειρήνη και τη σταθερότητα του κράτους», ενώ αφιέρωσα μεγάλο μέρος της δουλειάς μου στην ερμηνεία της Γραφής και υποστήριζα την πλήρη ελευθερία της θρησκείας. Επιπλέον, ως υποστηρικτής του ψυχολογικού εγωισμού, θεωρούσα ότι τα άτομα καθοδηγούνται αποκλειστικά από τα δικά τους συμφέροντα, γεγονός από το οποίο μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι τα ανθρώπινα όντα για μένα είναι πολύτιμα στο βαθμό που έχουν χρησιμότητα για τους άλλους. Ταυτόχρονα όμως ήμουν υπέρμαχος της «ανθρώπινης κοινότητας που βασίζεται στην αγάπη και τη φιλία».

4^{ος} Μαθητής: Πώς θα περιγράφατε το είδος της γραφής σας και την μεθοδολογία σας;

Σπινόζα: Αυτή είναι μια ενδιαφέρουσα ερώτηση. Λοιπόν, όπως και πολλοί άλλοι φιλόσοφοι του 17ου αιώνα, το ύφος και η μεθοδολογία της γραφής μου μπορούν να περιγραφούν ως αναλυτικά. Ο όρος «αναλυτικό» εδώ παραπέμπει στο

επιχειρηματολογικό ύφος και τη μεθοδολογία, όπου οι προτάσεις παρουσιάζονται με τη μορφή επιχειρημάτων, τα οποία αναλύονται σε προκείμενες και συμπεράσματα- τα επιχειρήματά μου παρουσιάζονται συνήθως με τη μορφή «αποδείξεων» κάτω από κάθε πρόταση.

1ος Μαθητής: Τι μας διδάσκει αυτό το είδος γραφής, ως νεαρούς μαθητές;

Σπινόζα: Λοιπόν, το δικό μου είδος γραφής επιτρέπει στους νεαρούς μαθητές, οι οποίοι είναι αρχάριοι στη φιλοσοφία, να διδαχθούν κάποιες βασικές έννοιες της λογικής και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν αυτές τις έννοιες για να εξετάσουν λογικά τις προτάσεις που παρουσιάζονται και τελικά να τις αξιολογήσουν με βάση την εγκυρότητα, την ορθότητα, τη δύναμη και την πειστικότητά τους. Με αυτόν τον τρόπο, θα εκτεθείτε σε μία από τις βασικές αρχές της φιλοσοφίας, δηλαδή στη λογική και την επιχειρηματολογία. Μεγάλο μέρος της ιστορικής εξέλιξης της φιλοσοφίας μπορεί να θεωρηθεί ως η κριτική πρόσληψη, ερμηνεία και ανάπτυξη των φιλοσοφικών ιδεών, εννοιών, συστημάτων και μεθόδων των φιλοσόφων από άλλους φιλοσόφους, καθώς και η (λανθασμένη) κατανόηση άλλων φιλοσόφων και η μεταξύ τους κριτική. Ενδιαφέρον, ε;

Οι μαθητές συνεχίζουν να κοιτάζουν με μεγάλη έκπληξη τον φιλόσοφο, γνέφοντας καταφατικά.

1ος Μαθητής: Αλλά πιστεύετε ότι η κριτική σκέψη έχει αξία;

Σπινόζα: Οπωσδήποτε ναι! Αναμφίβολα, η κριτική σκέψη και ο συλλογισμός είναι ένα πολύτιμο εργαλείο για τους φιλοσόφους, τους ερευνητές της φιλοσοφίας καθώς και για τους μαθητές της φιλοσοφίας, ακριβώς όπως εσείς, που θέλουν να μελετήσουν και να κατανοήσουν τις σκέψεις σημαντικών φιλοσόφων εντός του ιστορικού, κοινωνικού και πολιτικού τους πλαισίου.

2ος Μαθητής: Έχετε την ίδια γνώμη για τη λογική και την επιχειρηματολογία;

Σπινόζα: Λοιπόν, φίλε μου, η λογική και η επιχειρηματολογία είναι ένα σημαντικό σημείο εκκίνησης για τους αρχάριους της φιλοσοφίας, ανθρώπους σαν εσένα, τα οποία θα σου προσφέρουν εργαλεία με τα οποία θα μπορέσεις να αξιολογήσεις με κριτική διάθεση ιδέες και επιχειρήματα που ασκούν επιρροή και τα οποία διατυπώνονται από σημαντικούς στοχαστές.

3ος Μαθητής: Πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας;

Σπινόζα: Χμμ... Λοιπόν, όπως συμβαίνει με πολλούς, αν όχι με τους περισσότερους φιλοσόφους, είναι δύσκολο να με εντάξεις σε έναν ή δύο τομείς της φιλοσοφίας. Επιτρέψτε μου να σας δώσω ένα παράδειγμα: το έργο μου ξεκινά με τη μεταφυσική και προχωρά προς τη θεωρία μου για τη γνώση (επιστημολογία) - η οποία είναι αλληλένδετη με τη μεταφυσική μου, καθώς τόσο η μεταφυσική όσο και η επιστημολογία μου είναι αλληλένδετες με την ηθική μου.

4ος Μαθητής: Τι γίνεται με το "Tractatus Theologico-Politicus" («Θεολογικοπολιτική Πραγματεία»); Πού θα το κατατάσσατε;

Σπινόζα: Ομοίως, το "Tractatus Theologico-Politicus" είναι μια πραγματεία για τη σχέση μεταξύ θρησκείας και κράτους και καλύπτει τόσο τους τομείς της φιλοσοφίας της θρησκείας και της πολιτικής φιλοσοφίας, όσο και της ηθικής και της μεταφυσικής.

4^{ος} Μαθητής: Έχω ακόμη μια ερώτηση.

Σπινόζα: Παρακαλώ, σε ακούω.

4^{ος} Μαθητής: Τι κρύβεται πίσω από τον «ορθολογισμό»;

Σπινόζα: Ένα από τα θέματα που εμφανίζονται στη μεταφυσική μου είναι ο «ορθολογισμός». Με τον όρο αυτό, ήθελα να ταυτίσω τη λογική ή την απόλυτη αναγκαιότητα με την αιτιώδη αναγκαιότητα. Ακολουθώντας αυτή τη λογική, η οποία συνδέει τις προκείμενες με τα συμπεράσματά τους σε έγκυρα επιχειρήματα αφορά το αναγκαίο, όπως και η σύνδεση μεταξύ ενός αποτελέσματος και της αιτίας του αφορά το αναγκαίο.

1^{ος} Μαθητής: Υπάρχουν άλλα ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη;

Σπινόζα: Λοιπόν, ένα άλλο θέμα της μεταφυσικής μου, για το οποίο είμαι φημισμένος, είναι ο «Εννοιολογικός Δυισμός», ένα θέμα που κληρονομήθηκε από τον δυισμό νου-σώματος του Ντεκάρτ. Συμμεριζόμενος την ίδια αντίληψη με τον Ντεκάρτ, ότι η ύλη και ο νους είναι δύο ποιοτικά ξεχωριστές οντότητες, ισχυρίστηκα επίσης ότι δεν υπάρχει καμία απολύτως ταύτιση μεταξύ των υλικών πτυχών των φυσικών αντικειμένων και των πτυχών που αφορούν τον ανθρώπινο νου ή τη σκέψη.

2^{ος} Μαθητής: Τότε γιατί σας θεωρούν "μονιστή της ύλης";

Σπινόζα: Λοιπόν, αυτό συμβαίνει στην πραγματικότητα επειδή ισχυρίζομαι ότι υπάρχει μόνο ένα είδος ύλης από την οποία προέρχονται όλα τα άλλα έμβια και άψυχα πράγματα. Αποδίδω αυτό το είδος της ύλης στον Θεό ή στη Φύση.

3^{ος} Μαθητής: Και αυτό οδηγεί στην «θεωρία της ταυτότητας του νου και του σώματος»;

Σπινόζα: Ναι. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, όπως διατυπώθηκε από πιο πρόσφατους ερευνητές της «Θεωρίας της Ταυτότητας», τα νοητικά φαινόμενα, όπως ο πόνος, ταυτίζονται με νευρωνικές καταστάσεις στον εγκέφαλο. Αλλά αυτή είναι μια άλλη θεωρία που είναι συνυφασμένη με τη νευροεπιστήμη και ξεφεύγει κατά πολύ από τα πεδία μας.

Δασκάλα: Λοιπόν, μαθητές, πιστεύω ότι ο κ. Σπινόζα απάντησε σε όλες τις ερωτήσεις σας. Σας ευχαριστώ για τον πολύτιμο χρόνο σας κ. Σπινόζα, ήταν ευχάριστο που σας είχαμε. Όλοι μας μάθαμε πολύτιμες πληροφορίες για τις φιλοσοφικές σας θεωρίες σήμερα.

Σπινόζα: Η ευχαρίστηση ήταν δική μου, κυρία Τέιλορ. Σας ευχαριστώ για την πρόσκληση. Πρέπει να παραδεχτώ ότι έχετε μια τάξη γεμάτη από πολλά υποσχόμενους μικρούς φιλοσόφους.

Οι μαθητές σηκώνονται όρθιοι και αποχαιρετούν υποκλινόμενοι με σεβασμό τον Σπινόζα, ενώ η μυστηριώδης πόρτα εμφανίζεται πίσω από τα ράφια για να τους οδηγήσει πίσω στην τάξη τους.